

Artikel

De effectiviteit van sancties voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven

Een pleidooi voor gecontroleerd effectonderzoek

dr. H.E. (Hanneke) Creemers en prof. dr. J.J. (Jessica) Asscher*

1. Inleiding

De strafmaat voor jeugdigen die worden veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven is al geruime tijd onderwerp van politieke aandacht en maatschappelijke discussie. Met name strafbare feiten als (poging tot) moord (art. 289 Sr), (poging tot) doodslag (art. 287/288 Sr), mishandeling met zwaar lichamelijk letsel of de dood tot gevolg (art. 302/303 Sr) en verkrachting (art. 242 Sr), waarbij sprake is van een grove schending van de lichamelijke integriteit van het slachtoffer en doorgaans een ernstig geschokte rechtsorde, leiden vaak tot publieke verontwaardiging en bezorgdheid over de openbare veiligheid, en tot een roep om strengere straffen. De publieke opinie houdt daarbij meestal geen rekening met de verschillende doelen van straftoemeting, waarbij het naast restitutie en vergelding voor de slachtoffers en/of hun families en het behoud van de openbare veiligheid ook gaat om rehabilitatie en re-

tegratie van de veroordeelde.¹ Omdat jeugdigen vanwege hun onvoltooide ontwikkeling² niet volledig verantwoordelijk en aansprakelijk kunnen worden gehouden voor hun daden, staan speciale preventie, dat wil zeggen voorkomen van recidive bij een specifiek individu dat een misdrijf heeft begaan, en het pedagogische doel van sanctioneren, dat wil zeggen heropvoeden en positieve gedragsbeïnvloeding, zelfs voorop als doelen van straf-toemeting in het jeugdstrafrecht. Dit is conform het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK), dat ook voorrang geeft aan de re-integratie-doelstelling van sanctionering. Beginselen hierbij zijn onder meer dat minderjarige verdachten en veroordeelden zoveel mogelijk deel blijven uitmaken van de samenleving en vrijheidsbeneming alleen als laatste redmiddel en voor de kortst mogelijke duur mag worden gebruikt, en dat interventies passend moeten zijn bij de specifieke omstandigheden en behoeften van de minderjarige.³

35

* Hanneke Creemers is universitair hoofddocent aan de Universiteit van Amsterdam, afdeling Pedagogische en Onderwijswetenschappen, vakgroep Forensische Orthopedagogiek. Jessica Asscher is hoogleraar Forensische Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht, Afdeling Sociale Wetenschappen, Educatie en Pedagogiek, Orthopedagogiek en Psychosociale problemen.

- 1 E. Cauffman, A.R. Piquero, E. Kimonis, L. Steinberg, L. Chassin en J. Fagan, 'Legal, individual, and contextual predictors of court disposition in a sample of serious adolescent offenders', *Law and Human Behavior* 2007, jg. 31, p. 519-535; T. Loughran, E.P. Mulvey, C.A. Schubert, J. Fagan, S.H. Losoya en A.R. Piquero, 'Estimating a dose-response relationship between length of stay and future recidivism in serious juvenile offenders', *Criminology* 2009, jg. 47, p. 699-740.
- 2 L. Steinberg, 'Adolescent brain science and juvenile justice policymaking', *Psychology, Public Policy, and Law* 2017, afl. 4, p. 410-420, <https://doi.org/10.1037/law0000128>.
- 3 VN Kinderrechtencomité, General Comment No. 24 (CRC/C/GC/24), 18 September 2019, par. 66-71.

Een belangrijke vraag is in hoeverre opgelegde sancties daadwerkelijk effectief zijn in het voorkomen van recidive bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven en of, gezien de roep om strengere straffen, (langere) detentiestrafen effectiever zijn dan alternatieven. In dit artikel bespreken we de resultaten en conclusies van onderzoek op dit gebied⁴ en doen we aanbevelingen voor toekomstig onderzoek om de impact van sancties bij deze groep jeugdigen beter te begrijpen en vast te stellen wat er nodig is om vrijheidsbenemende en niet-vrijheidsbenemende sancties effectiever te maken.

2. Internationaal literatuuronderzoek

2.1 Recidive en de impact van vrijheidsbenemende sancties

Ondanks de aandacht voor het belang van resocialisatie en het voorkomen van recidive, recidiveert een aanzienlijk deel van de jeugdige justitiabelen. Schattingen van algemene recidive binnen twee jaar na een opgelegde jeugdsanctie variëren in Nederland van 34-42%.⁵ Ook na een periode van detentie blijkt het bereiken van succesvolle integratie, waarbij de jeugdige een constructieve rol in de samenleving aanvaardt zonder recidive, geen sinecure. Zo wordt de algemene recidive na een relatief korte jeugddetentie (<4 maanden) geschat op 50%,⁶ en blijkt bijna 80% van de jeugdigen met een PIJ-maatregel binnen vijf jaar opnieuw veroordeeld, waarvan ruim de helft voor een gewelddadig feit.⁷ In andere westerse landen worden soortgelijke recidivepercentages voor jeugdige justitiabelen gerapporteerd.⁸ Naast een grote kans op recidive kampen jeugdigen in het strafrechtstelsel, en jeugdige gedetineerden in het bijzonder, vaak met mentale gezondheidsproblemen, waaronder gedragsstoornissen, afhankelijkheid van verslavende middelen en depressie.⁹

In hoeverre opgelegde sancties bijdragen aan een succesvolle re-integratie, en het voorkomen van recidive in het bijzonder, is weinig onderzocht. Resultaten van beschikbaar onderzoek, dat zich voornamelijk richt op de impact van vrijheidsbenemende sancties, leveren een wisselend beeld op, variërend van geen of zelfs een criminogeen, dus misdaadbevorderend, effect van vrijheidsbeneming¹⁰ tot een positief effect op het terugdringen van recidive.¹¹ Van Ham en Ferwerda concludeerden op basis van een internationale literatuurstudie naar de effecten van jeugddetentie dat vrijheidsbenemende sancties in de regel niet leiden tot een lagere recidive, maar bij de groep jeugdige plegers van zware misdrijven mogelijk wel. Ook constateerden zij dat onderzoek naar andere – bedoelde en onbedoelde – effecten van jeugddetentie nog schaarser is. Op basis van het beperkte aantal beschikbare studies concludeerden Van Ham en Ferwerda dat vrijheidsbeneming onbedoelde neveneffecten heeft ten opzichte van alternatieve afdoeningen, die (de opbouw van) positieve en betekenisvolle relaties met volwassenen en leeftijdsgenoten schaden en het maatschappelijk perspectief beperken.¹² Lambie en Randell concludeerden op basis van literatuuronderzoek dat met vrijheidsbeneming niet voldaan kan worden aan de ontwikkelings- en criminogene behoeften van jeugdige justitiabelen waarbij vaak sprake is van complexe opvoed- en opgroei-problematiek, waardoor enkel detentie geen effectieve manier kan zijn voor rehabilitatie. De focus van sancties zou volgens hen dan ook moeten liggen op het adresseren van deze problematiek.¹³

2.2 Sancties en recidive bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven

Specifiek voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven is onderzoek naar recidive en het verband tussen sancties en recidive nog schaarser, mogelijk vanwege de lage prevalentie van dergelijke ernstige misdrijven. Om meer zicht te krijgen op het verband tussen sancties en recidive bij deze specifieke groep jeugdigen voerden we een systematisch literatuuronderzoek uit. Hierbij poogden we alle (inter)nationale studies met recidivecijfers van jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven te identificeren, om vervolgens met meta-analyses inzicht te verschaffen in recidive bij deze groep, in eventuele verschillen in recidive na vrijheidsbenemende en niet-vrijheidsbenemende sancties, en in het verband tussen detentieduur en recidive. Onder ernstige gewelds- en

4 Dit artikel is gebaseerd op het volgende onderzoek: J.J. Asscher, Y.N. van den Brink, H.E. Creemers, E. Huls, E.K. van Logchem, N. Lynch en S.E. Rap, *De strafmaat voor jeugdige daders van ernstige gewelds- en zedenmisdrijven in internationaal perspectief*, WODC-rapport nr. 3126, Boom juridisch 2020.

5 G.J. Koops-Geuze, H.T. Wermink en F.M. Weerman, 'A quasi-experimental study on the effects of community versus custodial sanctions in youth justice', *Youth Violence and Juvenile Justice* 2022; G. Weijters, S. Verweij, N. Tollenaar en J. Hill, *Recidive onder justitiabelen in Nederland. Verslag over de periode 2006-2018*, Den Haag: WODC 2019. <https://www.wodc.nl/wodc-nieuws/stijgingrecidive-onder-jeugdige-daders.aspx>.

6 Koops-Geuze e.a. 2022.

7 E. Mulder, E. Brand, R. Bullens en H. van Marle, 'Risk Factors for Overall Recidivism and Severity of Recidivism in Serious Juvenile Offenders', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* (55) 2011, afl. 1, p. 118-135.

8 J.W. Caudill en C.R. Trulson, 'The hazards of premature release: Recidivism outcomes of blended-sentenced juvenile homicide offenders', *Journal of Criminal Justice* (46) 2016, p. 219-227.; J.A. Koehler, F. Lösel, T.D. Akoensi en D.K. Humphreys, 'A systematic review and meta-analysis on the effects of young offender treatment programs in Europe', *Journal of Experimental Criminology* (9) 2013, p. 19-43.

9 H.M. Gretton en R.J.W. Clift, 'The mental health needs of incarcerated youth in British Columbia, Canada', *International Journal of Law and Psychi-*

atry (34) 2011, afl. 2, p. 109-115; I. Lambie en I. Randell, 'The impact of incarceration on juvenile offenders', *Clinical Psychology Review* (33) 2013, afl. 3, p. 448-459.

10 J.A. Black, *Understanding the effectiveness of incarceration on juvenile offending through a systematic review and meta-analysis: Do the 'Get tough' policies work?* (diss. Nova Southeastern University). NSUWorks 2016.; Koops-Geuze e.a. 2022.

11 Caudill en Trulson 2016.

12 T. van Ham en H. Ferwerda, *Het nut van vasthouden. Literatuuronderzoek naar de effecten van jeugddetentie*. Arnhem: Bureau Beke 2018.

13 Lambie en Randell 2013.

zedemisdrijven vielen (poging tot) moord, (poging tot) doodslag, mishandeling met zwaar lichamelijk letsel of de dood tot gevolg en verkrachting. We richtten ons op jeugdigen die ten tijde van het misdrijf jonger dan 23 jaar waren, aangezien de hersenrijping en cognitieve ontwikkeling tot in de vroege volwassenheid continueert¹⁴ en jongvolwassenen in verschillende landen (kunnen) worden veroordeeld volgens het jeugdstrafrecht. Uiteindelijk resulteerde de systematische zoektocht in de inclusie van 27 studies en vier datasets, waarin over $N = 2.308$ jeugdigen gerapporteerd werd. De meeste studies waren uitgevoerd in de Verenigde Staten (45,2%) of in Europese landen (41,9%). De overige studies waren afkomstig uit Australië, Canada en China. Op basis van *multilevel* meta-analyses¹⁵ vonden we een algemene recidive van 44,5% binnen een periode van gemiddeld 8,7 jaar. Algemene recidivecijfers waren hoger in studies uitgevoerd in de Verenigde Staten dan in Europese studies. Hoewel verder onderzoek nodig is om dit verschil te duiden, zou de grotere kans op *desistance* bij Europese jeugdigen het gevolg kunnen zijn van effectievere straf-toemeting en betere kansen op rehabilitatie en re-integratie. Van gewelddadige recidive was sprake bij 30,5% van de jeugdigen, binnen gemiddeld 11,5 jaar. Hoe langer de jeugdigen gevolgd werden in een studie, hoe hoger het percentage gewelddadige recidive dat gevonden werd. Dit suggereert dat jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedemisdrijven met het verstrijken van de tijd kwetsbaar blijven om te vervallen in recidive, en gewelddadige recidive in het bijzonder. Slechts drie van de geïncludeerde studies rapporteerden (algemene) recidivecijfers van jeugdigen die geen vrijheidsbenemende straf opgelegd kregen, maar bijvoorbeeld een voorwaardelijke detentiestraf of ambulante behandeling. Dit maakt het resultaat van de bijbehorende analyse, die geen significant verschil aantoonde in recidive na vrijheidsbenemende en niet vrijheidsbenemende sancties, minder robuust. Ook werd er – op basis van tien studies met relevante data – geen verband aangetoond tussen de duur van de detentie en recidive. Geconcludeerd kan worden dat er weinig onderzoek beschikbaar is naar het verband tussen sancties en recidive bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedemisdrijven. Daarbij is het beschikbare onderzoek correlatieel van aard, waardoor het geen uitspraken legitimeert over de oorzakelijkheid van verbanden tussen sancties en recidive. Op basis van het beperkte aantal beschikbare studies zijn er geen aanwijzingen dat (langere) detentiestrafen samenhangen met minder recidive bij deze groep jeugdigen.

3. Sancties en recidive bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedemisdrijven in Nederland

3.1 Jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedemisdrijven in Nederland

Om de Nederlandse situatie in beeld te krijgen en inzicht te krijgen in het verband tussen sancties en recidive bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedemisdrijven in Nederland voerden we een empirisch onderzoek uit op basis van officiële registratiegegevens. Via het WODC verkregen we een databestand met gegevens van $N = 14.534$ jeugdigen die tussen 2005 en 2019 zijn veroordeeld voor een ernstig gewelds- en/of zedemisdrijf, gepleegd toen zij 12-23 jaar oud waren (gemiddelde leeftijd was 18,23 jaar). De meeste jeugdigen zijn man (91%) en geboren in Nederland (82%). Zoals weergegeven in Tabel 1 was de grootste groep ($n = 10.833$, 74,5%) veroordeeld voor zware geweldpleging, ruim een vijfde ($n = 3.033$, 20,9%) voor moord/doodslag, al dan niet in combinatie met zware geweldpleging, 638 jeugdigen (4,4%) voor verkrachting en ten slotte $n = 21$ jeugdigen (0,1%) voor verkrachting in combinatie met zware geweldpleging en $n = 9$ jeugdigen (0,1%) voor een combinatie van moord/doodslag met verkrachting.

14 L. Steinberg, 'Adolescent brain science and juvenile justice policymaking', *Psychology, Public Policy, and Law* (23) 2017, afl. 4, p. 410-420.

15 H.E. Creemers, E.K. van Logchem, M. Assink en J.J. Asscher, 'Ramping up detention of young serious offenders: A safer future?', *Trauma, Violence, & Abuse* 2022.

Tabel 1 Verdeling van jeugdigen (12-23 jaar) veroordeeld tussen 2005 en 2019 in Nederland voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven over dadergroep een leeftijd

Uitgangzaak waarvoor veroordeeld	Totale N	Percentage	12 t/m 15 jaar N = 2311 (15.9%)	16 t/m 17 jaar N = 3269 (22.5%)	18 t/m 22 jaar N = 8954 (61.6%)
Zware geweldpleging	10833	74.5	15.7%	22.8%	61.5%
Moord/doodslag (incl. i.c.m. met ander zwaar geweldsmisdrijf)	3033	20.9	12.2%	22.0%	65.8%
Verkrachting	638	4.4	37.1%	19.7%	43.1%
Verkrachting i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf	21	0.1	9.5%	19.0%	71.4%
Verkrachting i.c.m. moord/doodslag	9	0.1	44.4%	11.1%	44.4%

Noot. Bij de interpretatie van deze percentages dient rekening te worden gehouden met de verschillende breedte van de leeftijdscategorieën (bijv. de categorie 16- t/m 17-jarigen is minder breed dan de overige twee categorieën).

3.2 Opgelegde sancties

Het Nederlandse strafrecht kent ten aanzien van jeugdigen van 16 tot 23 jaar flexibiliteit rondom de toepasbare sanctiestelsels, waarbij het hele sanctiepakket uit het jeugdstrafrecht en het commune/volwassenenstrafrecht beschikbaar wordt gesteld voor de groep adolescenten van 16 tot 23 jaar (art. 77b en 77c Sr).¹⁶ Bij de jeugdigen in de onderzoeksgroep was van deze flexibiliteit beperkt gebruikgemaakt. Afhankelijk van het type misdrijf, was bij 1,7-8,7% van de 16- en 17-jarigen het volwassenenstrafrecht toegepast (1,7% van de 16- en 17-jarigen veroordeeld voor zware geweldpleging; 8,7% van de 16- en 17-jarigen veroordeeld voor verkrachting), en was bij 1,4-5,8% van de jongvolwassenen het jeugdstrafrecht toegepast (1,4% van de jongvolwassenen veroordeeld voor zware geweldpleging; 5,8% van de jongvolwassenen veroordeeld voor verkrachting).

Zoals weergegeven in Tabel 2 was bij veroordeling voor zware geweldpleging in de meeste zaken een leerstraf, werkstraf of geldboete opgelegd, ongeacht de leeftijd van de jeugdige dader. Naarmate de leeftijd ten tijde van de zware geweldpleging hoger was, daalt het percentage jeugdige daders dat een leerstraf, werkstraf of geldboete opgelegd kreeg en stijgt het percentage jeugdigen dat een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd kreeg. Bij veroordelingen voor moord, doodslag en/of verkrachting zijn onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen de meest opgelegde sanctie, naast vrijheidsbenemende maatregelen (PIJ-maatregel of TBS-maatregel).

3.3 Recidive

Om inzicht te krijgen in de recidive (tot en met 2019) van jeugdige daders van ernstige gewelds- en/of zedenmisdrijven zijn alleen de gegevens van jeugdigen die tussen 2005 en 2017 zijn veroordeeld geanalyseerd. Recidivecijfers voor de jeugdigen die na 2017 zijn veroordeeld zijn mogelijk minder betrouwbaar vanwege de tijd die nodig is om in het justitiële documentatiesysteem terecht te komen. Ongeacht het misdrijf waarvoor de jeugdigen zijn veroordeeld, recidiveert binnen twee jaar 40% van de 12- tot en met 15-jarigen, 39,1% van de 16- en 17-jarigen en 40,9% van de 18- tot en met 22-jarigen. In Tabel 3 staan de recidivepercentages per dader- en leeftijdsgroep.

Tabel 2 Overzicht van afdoeningen per dader- en leeftijdsgroep in % (op basis van zwaarste afdoening)

Uitgangzaak waarvoor veroordeeld	Afdoening	12 t/m 15 jaar	16 t/m 17 jaar	18 t/m 22 jaar
Zware geweldpleging	Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf*	15.1	21.3	30.7
	PIJ	2.7	3.6	0.3
	TBS	N.v.t.	0.1	0.7
	Voorwaardelijke vrijheidsstraf	2.7	2.7	2.4
	Overig (leer-, werkstraf of geldboete; GBM)	79.5	72.3	66
Moord/doodslag (incl. i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf)	Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	48	53.4	76.4
	PIJ	20.1	22	1.1
	TBS	N.v.t.	0.7	5.3
	Voorwaardelijke vrijheidsstraf	1.9	0.7	0.6
	Overig (leer-, werkstraf of geldboete; GBM)	30.1	23.1	16.7
Verkrachting	Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	43.9	46	69.1
	PIJ	22.4	27	2.5
	TBS	N.v.t.	0.8	11.6
	Voorwaardelijke vrijheidsstraf	5.9	5.6	2.9
	Overig (leer-, werkstraf of geldboete; GBM)	27.8	20.6	13.8
Verkrachting i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf	Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	50	50	60
	PIJ	50	50	6.7
	TBS	N.v.t.	N.v.t.	26.7
	Overig (leer-, werkstraf of geldboete; GBM)	N.v.t.	N.v.t.	6.7
Verkrachting i.c.m. moord/doodslag	Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	N.v.t.	N.v.t.	75
	PIJ	100	100	N.v.t.
	TBS	N.v.t.	N.v.t.	25

* Volgens de definitie van het WODC valt onder voorwaardelijke vrijheidsstraf: arrest, gevangenisstraf, hechtenis, jeugd detentie, militaire detentie, plaatsing in een rijkswerkinrichting, plaatsing in een tuchtschool.

Noot. Voor dit overzicht is per jeugdige de zwaarste afdoening geselecteerd, volgens de definitie van het WODC. Ter illustratie, wanneer een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd in combinatie met een PIJ-maatregel, is alleen de PIJ-maatregel – die hoger in de hiërarchie staat – opgenomen in dit overzicht. Dit betekent dat de totale percentages opgelegde straffen hoger kunnen zijn dan vermeld in deze tabel. GBM staat voor gedragsbeïnvloedende maatregel.

Tabel 3 Percentages algemene, ernstige, zeer ernstige en OVS-recidive (zie noot) binnen twee jaar (gecorrigeerd voor detentie), per dader- en leeftijdsgroep

Uitgangszak waarvoor veroordeeld	Recidive	12 t/m 15 jaar	16 t/m 17 jaar	18 t/m 22 jaar
Zware geweldpleging	Algemeen	41.2	40.4	41
	Ernstig	37	34.9	32.6
	Zeernstig	7.9	7.7	6.1
	OVS	10.3	12.9	12.9
Moord/doodslag (incl. i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf)	Algemeen	41.2	34.9	41.1
	Ernstig	38	30	32.8
	Zeernstig	9.2	8	7.7
	OVS	12.2	13.4	16.6
Verkrachting	Algemeen	30.3	36.1	37
	Ernstig	27.6	33.3	28
	Zeernstig	9	6.5	11.1
	OVS	7.7	8.3	16.9
Verkrachting i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf	Algemeen	50	50	42.9
	Ernstig	50	50	42.9
	Zeernstig	0	25	0
Verkrachting i.c.m. moord/doodslag	OVS	0	25	7.1
	Algemeen	0	0	25
	Ernstig	0	0	25
moord/doodslag	Ernstig	0	0	25
	Zeernstig	0	0	0
	OVS	0	0	25

Noot. Ernstige recidive is gedefinieerd als een nieuw misdrijf met een wettelijke strafbedreiging van vier jaar of meer of waarvoor voorlopige hechtenis kan worden bevolen. Zeernstige recidive is recidive met een misdrijf met een wettelijke strafbedreiging van ten minste acht jaar. OVS-recidive is recidive met een misdrijf waarvoor een (deels) onvoorwaardelijke vrijheidsstraf (OVS) is opgelegd (B.S.J. Wartna, M. Blom en N. Tollenaar, *De WODC-recidivemonitor, 4e herziene versie*, Memorandum 2011-3, Den Haag: WODC 2011. https://www.wodc.nl/binaries/de-wodc-recidivemonitor-2011-20110803_tcm28-78142.pdf).

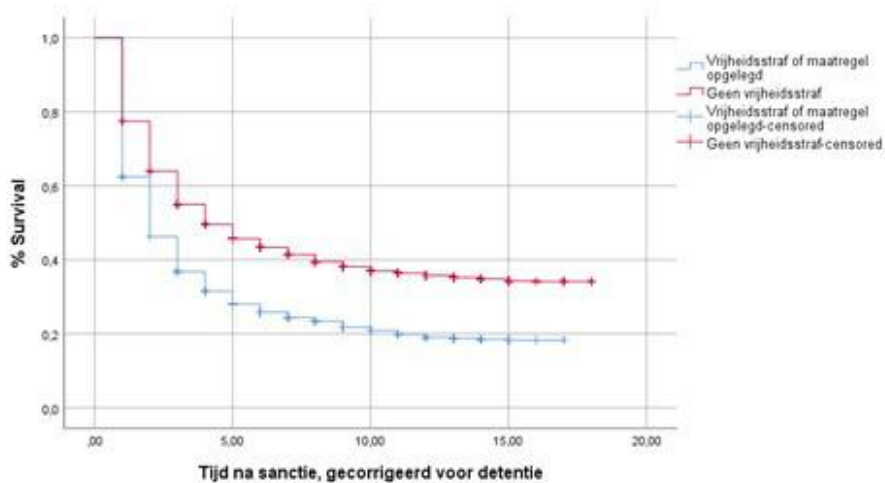
3.4 Het verband tussen sanctie en recidive

Uit (Kaplan Meijer) *survival*-analyses, waarmee informatie verkregen wordt over de tijd tot het optreden van een bepaalde gebeurtenis (in dit geval recidive), komt naar voren dat jeugdigen veroordeeld voor zware geweldpleging ($\chi^2(1) = 384.376, p < .001$), moord of doodslag ($\chi^2(1) = 31.976, p < .001$), of verkrachting ($\chi^2(1) = 12.836, p < .001$) die een vrijheidsbenemende sanctie opgelegd kregen (onvoorwaardelijke vrijheidsstraf en vrijheidsbenemende maatregel) eerder recidiveerden dan jeugdigen binnen deze dadergroepen die een niet-vrijheidsbenemende sanctie (voorwaardelijke straf; leerstraf, werkstraf en geldboete; GBM) opgelegd kregen (Figuur 1a-c). Dit wordt gevonden ongeacht het type recidive. Voor de twee andere dadergroepen konden deze analyses niet worden uitgevoerd vanwege de kleine aantallen en beperkte spreiding over sancties.

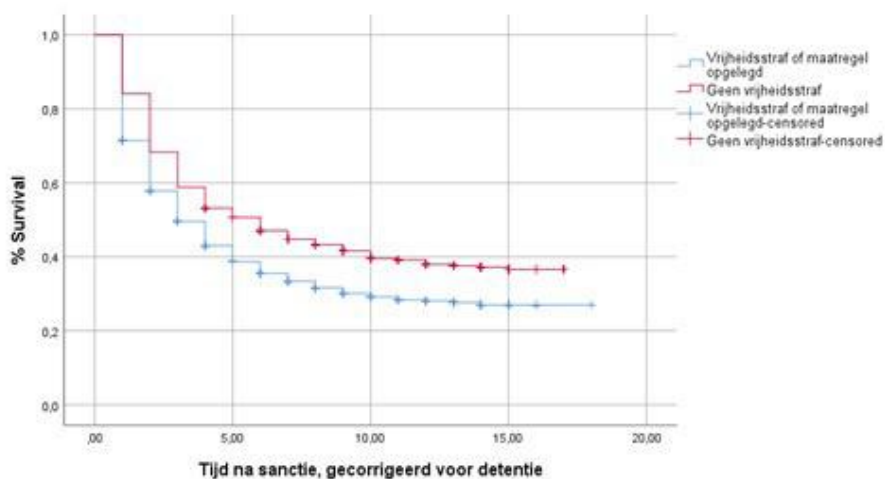
Wanneer specifieker wordt gekeken naar afdoeningen, blijkt dat ongeacht dadergroep, recidive het hoogst is onder jeugdigen die een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd kregen en het laagst onder jeugdigen die een leerstraf, werkstraf of geldboete opgelegd kregen. Daarbij is het belangrijk om op te merken dat het om correlatieve verbanden gaat, waardoor de verschillen waarschijnlijk meer zeggen over de ernst van het misdrijf in de uitgangszak en het recidiverisico van de veroordeelde jeugdige (dat wil dus zeggen dat naar alle waarschijnlijkheid jongeren die een detentiestraf krijgen ook grotere kans hebben te recidiveren), dan over de effectiviteit van de verschillende strafmodaliteiten.

Figuur 1 Survival curves voor algemene recidive na vrijheidsbenemende en niet-vrijheidsbenemende sanctie, per dadergroep (2005-2017)

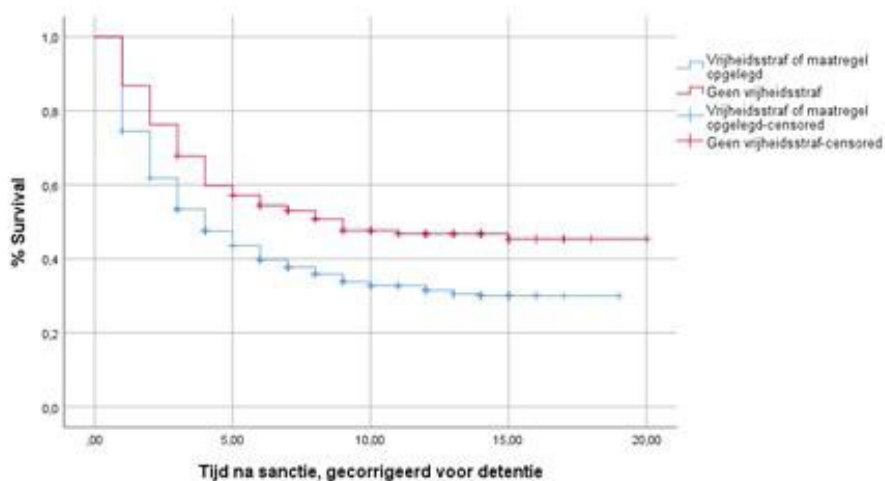
a Jeugdigen veroordeeld voor zware geweldpleging

b Jeugdigen veroordeeld voor moord of doodslag

c Jeugdigen veroordeeld voor verkrachting

Tabel 4 Correlaties tussen detentieduur (in dagen) en recidive gedurende de gehele follow-up-periode (algemeen, ernstig, zeer ernstig, OVS), per dadergroep

	Algemene recidive	Ernstige recidive (strafdreiging 4 jaar)	Zeernstige recidive (strafdreiging 8 jaar)	OVS-recidive
Zware geweldpleging (N = 3036)	.086***	.105***	.076***	.144***
Moord of doodslag (incl. i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf) (N = 2418)	-.081***	-.065***	.002	.005
Verkrachting (N = 479)	-.089	-.090*	-.042	-.001
Verkrachting i.c.m. ander zwaar geweldsmisdrijf (N = 20)	-.210	-.210	-.304	-.047
Verkrachting i.c.m. moord/doodslag (N = 9)	-.217	-.138	-.481	.052

Noot. * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Om het verband tussen detentieduur en recidive te onderzoeken zijn alle detentiegestraften geselecteerd. Uit correlatieanalyses blijkt dat voor jeugdigen veroordeeld voor zware geweldpleging, een langere detentieduur samenhangt met meer recidive, ongeacht het type recidive. Voor jeugdigen veroordeeld voor moord of doodslag, al dan niet in combinatie met zware geweldpleging, geldt dat een langere detentieduur samenhangt met een kleinere kans op algemene recidive en ernstige recidive. Voor jeugdigen veroordeeld voor verkrachting geldt dit voor ernstige recidive. Alle significante verbanden betreffen zwakke verbanden (zie Tabel 4).

3.5 Conclusie

Bovenstaande analyse van officiële registratiegegevens uit Nederland suggereert dat jeugdigen veroordeeld voor een ernstig gewelds- of zedenmisdrijf die een vrijheidsbenemende sanctie opgelegd krijgen sneller en vaker recidiveren, en dat ook detentieduur verband houdt met de kans op recidive. Jeugdigen veroordeeld voor zware geweldpleging recidiveerden sneller naarmate zij een langere vrijheidsstraf opgelegd kregen, terwijl bij jeugdigen veroordeeld voor moord of doodslag, al dan niet in combinatie met andere zware geweldpleging, en verkrachting, een langere detentieduur verband hield met minder recidive. Echter, net als voor de eerder besproken meta-analyse, geldt dat deze relationele gegevens over de Nederlandse situatie geen uitspraken toestaan over de causaliteit van verbanden tussen sancties en recidive. Aan de beslissing over een al dan niet vrijheidsbenemende sanctie en de duur daarvan ligt immers een afweging door de rechter ten grondslag. Hierdoor is het waarschijnlijk dat jeugdigen met een hoge recidivekans vaker vrijheidsbenemende sancties en langere vrijheidsstraffen opgelegd krijgen.

4. Een pleidooi voor gecontroleerd effectonderzoek

Zoals uit het voorgaande blijkt, is de status quo dat er geen conclusies kunnen worden getrokken over de effectiviteit van sancties voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven. Dit impliceert dat, ondanks het streven van onder andere de Nederlandse overheid om effectieve straffen en maatregelen in te zetten, straftoemeting niet (mede) gebaseerd is op bewijs voor effectiviteit. Dat is, temeer daar bij straftoemeting in het jeugdstrafrecht het pedagogische doel vooropstaat, een onacceptabele en onwenselijke situatie, die al jaren voortduurt en mogelijk een voedingsbron is voor de roep om strengere straffen.

Om de effectiviteit van straffen en daarmee de reabilitatiekansen voor jeugdigen in het strafrecht te vergroten, is robuust onderzoek nodig om beter zicht te krijgen op de impact van sancties en vast te stellen wat er nodig is om sancties effectiever te maken. Om daadwerkelijk conclusies te kunnen trekken over de effectiviteit van aan deze specifieke doelgroep opgelegde straffen en maatregelen is effectonderzoek nodig waarin gecorrigeerd wordt voor veranderingen die niet samenhangen met de opgelegde sanctie, zoals veranderingen door het verstrijken van de tijd, en voor selectie-effecten. Gecontroleerd onderzoek, waarbij uitkomsten in twee vergelijkbare groepen met een verschillende straftoemeting naast elkaar worden gelegd, is hiervoor noodzakelijk. Door twee groepen te vergelijken op uitkomsten, waaronder recidive, over eenzelfde onderzoeksperiode, legitimeert dit type onderzoek uitspraken over de relatieve effectiviteit van de onderzochte sancties gecorrigeerd voor de invloed van tijd. Deze kennis is cruciaal, aangezien onderzoek ook met enige regelmaat aantoonde dat handelwijzen een negatief effect kunnen hebben (zie

onder meer Dekovic¹⁷). Zeker waar het jeugdigen betreft, handelt de staat in feite in strijd met het IVRK door sancties en maatregelen op te leggen waarvan de effectiviteit niet bewezen is. Immers, het recht van jeugdigen om gesanctioneerd te worden op een wijze die re-integratie bevordert, opdat de minderjarige een constructieve rol in de samenleving aanvaardt en geen nieuwe strafbare feiten pleegt, wordt hiermee geschonden.

Een probleem met het tot op heden beschikbare onderzoek is dat in de meeste gevallen onderzoeksgroepen vergeleken worden die niet voldoende vergelijkbaar zijn. In de regel is er immers een reden dat een kinderrechter kiest voor een bepaalde sanctie of maatregel. Door dan bijvoorbeeld een groep met langere detentiestrafen te vergelijken met een groep met kortere detentiestrafen, wordt tekortgedaan aan het gegeven dat naar alle waarschijnlijkheid de doelgroep die een langere detentie opgelegd krijgt, deze straf krijgt vanwege kenmerken die ook kunnen samenhangen met een recidivepatroon dat anders verloopt dan bij de doelgroep die een kortere detentiestraf krijgt. Wanneer de groepen in dergelijk onderzoek niet voldoende vergelijkbaar zijn, ontstaan selectie-effecten. Meer recidive in de eerste groep kan dan onterecht toegeschreven worden aan de langere detentie, aangezien andere kenmerken, zoals een hoger recidiverisico bij strafoplegging, hieraan ook debet zullen zijn.¹⁸ Ten behoeve van robuuste resultaten hanteert effectonderzoek daarom bij voorkeur een gerandomiseerde opzet, waarbij onderzoeksdeelnemers willekeurig toegewezen worden aan een groep, in dit geval een groep waarin een specifieke sanctie wordt opgelegd.¹⁹ Echter, in het (jeugd)strafrecht kan deze onderzoeksopzet op gespannen voet staan met onder meer het beginsel van eerlijke behandeling van het VN-Kinderrechtencomité, dat veronderstelt dat minderjarige verdachten in het strafrecht het recht hebben op een eerlijk proces en beschermd moeten worden tegen willekeurig justitieoptreden.²⁰ Ook kan onderzoek met een dergelijke opzet in de praktijk moeilijk uitvoerbaar zijn vanwege de kleine aantallen jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven die het jaarlijks betreft. Als gerandomiseerd onderzoek niet mogelijk is, kan quasi-experimenteel onderzoek waarbij door middel van matching zo goed mogelijk vergelijkbare groepen worden gemaakt, een goed alternatief zijn.²¹ Bij dit type onderzoek bepaalt de beslissing van de rechterlijke macht aan welke groep (met welke sanctie) deelnemers toegewezen worden. De groepen worden vervolgens zo vergelijkbaar mogelijk gemaakt door deelnemers in de

groepen aan elkaar te matchen op basis van zo veel mogelijk relevante kenmerken op het moment van strafoplegging. Hoewel matching leidt tot een klein verlies van deelnemers (degenen die onvoldoende overeenkomen met deelnemers uit de andere groep worden buiten beschouwing gelaten) kunnen op deze manier groepen geconstrueerd worden die evenveel kans hebben op een bepaalde sanctie, en daarmee zo vergelijkbaar mogelijk zijn. Een voorbeeld van een onderzoek met deze opzet is de recent gepubliceerde studie van Koops-Geuze, Wermink en Weerman, die hiermee aantoonde dat minderjarigen die een relatief korte detentiestraf kregen (<4 maanden) vaker terugvallen in criminaliteit dan vergelijkbare jeugdigen die een taakstraf kregen, ongeacht het recidiverisico ten tijde van de strafoplegging.²²

Koops-Geuze en collega's koppelden voor voornoemde studie informatie uit verschillende registratiesystemen aan elkaar, in hun geval gegevens van justitie over het criminele verleden van de deelnemers, kenmerken van de strafzaken en gegevens van de Raad voor de Kinderbescherming over criminogene factoren bij de deelnemers, zoals de familiesituatie, middelengebruik en het mentaal welzijn. De rijkere dataset die ontstaat door het koppelen van verschillende registratiesystemen kan het ook mogelijk maken vast te stellen of bepaalde kenmerken van de tenuitvoerlegging van de sanctie deze meer of minder effectief maken. De interpretatie van resultaten van beschikbaar onderzoek wordt bemoeilijkt omdat niet altijd duidelijk is in welke mate opgelegde straffen en/of maatregelen daadwerkelijk uitgevoerd zijn, en daarmee in hoeverre de uitkomsten toegeschreven kunnen worden aan de opgelegde sanctie of de duur daarvan. Een koppeling met gegevens over de tenuitvoerlegging van de sanctie maakt het mogelijk om hier beter zicht op te krijgen. Een koppeling met gegevens over andere uitkomsten dan recidive, zoals werkgelegenheid, huisvesting, en (mentaal) welzijn, maakt het mogelijk om de effecten van sancties in een breder perspectief te onderzoeken.

Onderzoek waarin gegevens uit verschillende registratiesystemen en op verschillende gebieden beschikbaar zijn, kan bovendien bijdragen aan het identificeren van strafcomponenten, van kenmerken van de context waarin een sanctie wordt uitgevoerd en van kenmerken van de populatie die vaker of minder vaak tot het beoogde effect leiden. Op basis van literatuur is bekend dat de effecten van sancties op crimineel gedrag heterogeen zijn, en onder meer samenhangen met kenmerken van de tenuitvoerlegging en van de populatie, zoals eerder crimineel gedrag, de vriendengroep waarvan iemand deel uitmaakt en de bredere sociale context waarin iemand zich begeeft.²³ Onderzoek op dit gebied is schaars, in het bijzonder voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven, maar wel

17 M. Deković, 'Effecten van interventies: baat het niet, dan schaadt het niet?', *Kind en Adolescent* (31) 2010, p. 98-101.

18 M. Assink, C.E. van der Put, M. Hoeve, S.L.A. de Vries, G.J.J.M. Stams en F.J. Oort, 'Risk factors for persistent delinquent behavior among juveniles: A meta-analytic review', *Clinical Psychology Review* (42) 2015, p. 47-61.

19 D.P. Farrington, D.C. Gottfredson, L.W. Sherman en B.C. Welsh, 'The Maryland scientific methods scale', in: D.P. Farrington e.a. (red.), *Evidence-based crime prevention 2002*, Routledge, p. 13-21.

20 VN Kinderrechtencomité, General Comment No. 24 (CRC/C/GC/24), 18 September 2019, par. 66-71.

21 E.A. Stuart, 'Matching methods for casual inference: A review and look forward', *Stat Sci* (25) 2010, p. 1-21.

22 Koops-Geuze e.a. 2022.

23 D.P. Mears, J.C. Cochran en F.T. Cullen, 'Incarceration heterogeneity and its implications for assessing the effectiveness of imprisonment on recidivism', *Criminal Justice Policy Review* (26) 2015, 691-712.

noodzakelijk om sancties in te toekomst gericht in te zetten en in te vullen.

Gezien het gebrek aan evidentie voor de effectiviteit van sancties voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven, lijkt het – teneinde de ontwikkelingskansen van deze jeugdigen te optimaliseren – vooralsnog raadzaam om bij de straftoemeting te focussen op een aanpak passend bij de individuele jeugdige, zoals ook het IVRK voorschrijft.²⁴ Het *Risk Needs Responsivity*-model stelt dat de aanpak van justitiabelen, om effectief te zijn, zich moet richten op de specifieke criminogene factoren van het individu, qua intensiteit moet aansluiten bij de hoogte van het recidiverisico, en wat betreft vorm afgestemd moet worden op de motivatie en leerstijl van de justitiabele.²⁵ Ook voor jeugdige justitiabelen worden de grootste effecten gezien voor programma's die worden uitgevoerd volgens de *Risk Needs Responsivity*-principes.²⁶ Naast het opstellen van een afgestemd behandelaanbod is het van belang dat erop wordt toegezien dat het behandelaanbod daadwerkelijk uitgevoerd wordt, dat de voortgang en de aansluiting van de behandeling bij de (veranderende) criminogene behoeften gemonitord worden, en dat – indien daar aanleiding voor is – de behandeling tijdig bijgesteld wordt. Daarbij is een constructieve samenwerking in de keten essentieel, aangezien door de complexe problematiek waarvan vaak sprake is bij jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven een enkele interventie doorgaans niet voldoende zal zijn en er op maat een combinatie van interventies ingezet moet worden.

recidiverisico en afgestemd zijn op de mogelijkheden van de jeugdige. Dit maakt de kans van slagen van de sanctie – en daarmee de kans op een veilige maatschappij – het grootst.

5. Conclusie

In dit artikel werd verslag gedaan van onze poging de effecten van sancties voor jeugdigen veroordeeld voor ernstige gewelds- en zedenmisdrijven te onderzoeken. Op basis van internationaal literatuuronderzoek en empirisch onderzoek naar de Nederlandse situatie zijn er geen conclusies te trekken over causaliteit in dit verband. Het is van cruciaal belang dat de overheid, als indirecte opdrachtgever van dergelijke sancties, het in kaart brengen van de effectiviteit van straffen en maatregelen een vast onderdeel maakt van de uitvoeringspraktijk. Zolang de effectiviteit nog onvoldoende duidelijk is, is het aan te bevelen om, conform het *Risk Needs Responsivity*-model, te waarborgen dat de voorgenomen sancties zich richten op de aanwezige veranderbare risico en beschermende factoren van de individuele jeugdige, rekening houden met de hoogte van zijn of haar

24 VN Kinderrechtencomité, General Comment No. 24 (CRC/C/GC/24), 18 September 2019, par. 66-71.

25 D.A. Andrews en J. Bonta, 'Rehabilitating criminal justice policy and practice', *Psychology, Public Policy, and Law* (16) 2010, afl. 1, p. 39-55.

26 A.M.E. Bijlsma, M. Assink, G.J.J.M. Stams en C.E. van der Put, 'A Critical Evaluation of the Risk, Need, and Responsivity Principles in Family Interventions for Delinquent Youth: A Meta-Analysis', *Criminal Justice Review* 2022, p. 1-35; Koehler e.a. 2013.